

Un proiect interbelic – prima școală târgumureșeană de teatru (1934-1937)

Angela PRECUP PhD

University of Arts, Târgu Mureș

precupangela@yahoo.com

Abstract: An Interwar Project – The First Theatre School in Târgu-Mureș (1934-1937)

The history of the first dramatic art school in the Mureș region marks a symbolic moment, before the formation of the first generations of actors within the Hungarian Music and Dramatic Art Conservatory, created in Cluj, in 1946. This precedent, supported between 1934 - 1937 by the Mayor of Târgu-Mureș, Emil Dandea, was carried out with the involvement of cultural personalities such as Maximilian Costin, the director of the Târgu-Mureș Municipal Conservatory, and Gheorghe Chirvăsuță, a diction and dramatic art teacher. Although stopped by the historical changes determined in Romania by the dictatorship of King Carol II (1938-1940) and by the close beginning of the World War II, this first dramatic art school in Târgu-Mureș can be considered an important precedent in the history of the University of Arts in Târgu-Mureș.

Key words: *old Romanian press; theatre school history; Emil Dandea; Maximilian Costin; Târgu-Mureș cultural tradition.*

Presa mureșeană, sursă a istoriei culturale locale

Studiul presei de-a lungul diferitelor perioade ne oferă detalii prețioase despre viața cotidiană, culturală, politică sau economică a unei comunități. Perspectiva jurnalistică asupra unei anumite perioade istorice este cu atât mai prețioasă cu cât completează aspectele de natură istorică, sociologică sau lingvistică. Iar investigarea mentalității românești interbelice – considerată de Mircea Cărtărescu „epoca de referință a integrării europene a României” (Cărtărescu 2010, 125) este un demers de maximă actualitate grație precedentelor (pozitive sau negative) pe care le oferă prezentului.

La Târgu-Mureș nu a existat presă românească până în anul 1920. Dar până la momentul debutului jurnalistic în limba română, elitele culturale mureșene, lipsite de canale locale de exprimare publicistică, s-au refugiat în paginile publicațiilor existente în alte

zone ale Transilvaniei și ale Vechiului Regat, prin intermediul cărora au reușit să facă auzită vocea Mureșului pe plan regional și național. Este perioada numită de istoricul și publicistul Vasile Netea „faza corespondențelor” (cuprinsă între a doua jumătate a secolului XIX și începutul secolului XX) (Poptâmaș și Mózes 2000, 9). Până la momentul adevăratului său debut, presa românească mureșeană a reușit, așadar, să nu rămână în afara fenomenului publicistic regional, înscriindu-se pe harta gazetăriei naționale cu statutul de corespondent, din perioada pașoptistă și până la Marea Unire.

Cronologic, apariția presei românești la Târgu-Mureș înregistrează trei momente indisolubile în semnificația lor: un preambul în 1913, prin apariția publicației *Românul târnăvean* la Târnăveni; un debut formal, prin apariția în 1919 a variantei românești *Murăș-Turda* a vechii publicații oficiale *Maros-Torda Vármegyei hivatalos lap* (*Jurnalul oficial al județului Mureș-Turda*) și debutul real, înregistrat în 1920, odată cu apariția primei publicații informative independente, *Ogorul*, la Târgu-Mureș (1920-1922), la aproape un secol după apariția primei publicații periodice românești în Transilvania, dacă ne raportăm la momentul apariției *Gazetei de Transilvania* (1838).

Primii gazetari ai Mureșului au fost de regulă profesori veniți la Târgu-Mureș după Unire, în corpurile profesionale ale noilor școli înființate după 1918. După 1920, sarcina dezvoltării scrisului gazetăresc românesc la Târgu-Mureș a fost asumată de o întregă generație de scriitori la gazetă, jurnaliști „prin adopție”, reprezentând elitele culturale ale Târgu-Mureșului în domenii diverse, care și-au asumat misiunea consacării scrisului jurnalistic local fără vreo formație profesională în domeniul presei, aspect puțin relevant în contextul în care, potrivit lui Pamfil Șeicaru, presa națională ducea în general lipsă de ziariști profesioniști din cauza lipsei învățământului superior de specialitate (Șeicaru 2010, 172).

Semnificativ este faptul că nici presa maghiară nu a găsit în zona Mureșului un spațiu favorabil ca în alte orașe transilvănene. Drept dovadă, prima publicație periodică în limba maghiară, *Marosvásárhelyi Füzetek* (*Caietele târgumureșene*), o revistă științifică și literară inițiată și condusă de Mentovich Ferenc, apare la Târgu-Mureș abia în 1858, la șapte decenii după tipărirea primului periodic în limba maghiară din Transilvania, *Erdély Magyar Hírvivő* (*Mesagerul Maghiar Ardelean*) la Sibiu, și apoi la Cluj (1789-1791), de către tipograful și editorul Martin Hochmeister (Damian 2007, 117).

Percepută dintotdeauna ca o literatură scrisă din mers, sau istorie a unei zile, cu toate pierderile și câștigurile pe care le presupune acest statut, presa fiecărei perioade istorice rămâne o sursă importantă pentru investigarea istoriei culturale și sociale dintr-un anumit spațiu, cu atât mai mult cu cât mesajele „schitează, în același timp, chiar dacă mai sumar, mentalitatea, psihologia și cultura destinatarului” (Coteanu 1973, 65).

Conservatorul Municipal Târgu-Mureș

Conservatorul Municipal Târgu-Mureș este instituția care a găzduit un moment simbolic în istoria școlii mureșene de teatru: prima școală locală de artă dramatică pentru

adulți și copii, între anii 1934-1937. Proiectul creării acestei școli, susținut de primarul Târgu-Mureșului, Emil Dandea, în timpul celui de al doilea mandat la conducerea orașului (1934-1937), a fost realizat cu ajutorul unor personalități culturale precum Maximilian Costin, directorul Conservatorului Orășenesc Târgu-Mureș, și profesorul de dicție și artă dramatică Gheorghe Chirvăsuță.

Imaginea Târgu-Mureșului între cele două războaie mondiale era cea a unui oraș în plină dezvoltare și modernizare. Prin viziunea lor comună asupra destinului orașului, cei mai importanți oameni ai administrației târgumureșene din prima jumătate a secolului trecut, Bernády György și Emil Dandea, au conferit continuitate peste timp operei lor edificatoare. La începutul secolului XX, primarul Bernády György pune bazele acestei opere administrative, în timpul celor două mandate (1902-1913 și 1926-1929) prin proiecte fundamentale pentru modernizarea orașului: realizarea sistemului de canalizare și alimentare cu apă a orașului, construirea clădirii Primăriei (actuala Prefectură) și a Palatului Cultural, amenajarea a peste o sută de străzi, construirea unor obiective precum barajul peste râul Mureș, ștrandul orașului, Fabrica de cărămidă, Fabrica de rafinare a petrolului, prima amenajare a Platoului Cornești, fondarea Bibliotecii, a Școlii de muzică, a Liceului Economic, a Liceului de fete, a Leagănului de copii și a Palatului Pensionarilor, edificarea Camerei de Comerț. După Marea Unire, opera sa edificatoare a fost continuată de primarul Emil Dandea, în cele două mandate (1922-1926 și 1934-1937) prin care și-a legat numele de alte proiecte și instituții emblematice pentru Târgu-Mureșul de azi: construcția Catedralei Greco-Catolice (Catedrala Mică), introducerea gazului natural, extinderea limitelor orașului prin anexarea comunelor limitrofe, instituirea primelor „zile târgumureșene” în 1936 prin sărbătoarea orașului denumită „Luna Târgu-Mureșului”, realizarea arenei sportive, dezvoltarea instituțiilor moderne de învățământ și cultură (Conservatorul municipal, Muzeul de Arheologie și Etnografie, teatrul permanent) sau realizarea Statuiei lui Avram Iancu și a Monumentului Soldatului Român.

Peste timp, Bernády György și Emil Dandea se aseamănă prin abordarea strategică a dezvoltării orașului, prin viziunea administrativă modernă, prin perseverență și prin calitatea de abili politicieni.

Teatrul românesc, ca și presa în limba română, a avut de dus o luptă grea la Târgu-Mureș pentru a-și câștiga dreptul la existență. În ciuda interesului publicului, manifestat încă din secolul XIX, reticența elitelor administrative și economice a transformat orașul într-o comunitate închisă, cu acces limitat la noutate și modernitate. Istoricul Grigore Ploșteanu (1971, 21) subliniază că astfel se explică și recepționarea târzie pe plan local a *Apelului către publicul român* lansat în 1870 în revista *Familia* de către Iosif Hodoș și Iosif Vulcan, în scopul înființării unui fond pentru teatru național român. Cu toate acestea, la începutul secolului XX Societatea pentru crearea unui fond de teatru român reușea să-și înființeze filiale în județul Mureș la Reghin, Toplița, Luduș, Târnăveni și Sighișoara. Nu însă și la Târgu Mureș.

Destinul teatrului mureșean a fost legat la începuturile sale de activitatea Conservatorului Municipal din Târgu-Mureș, instituție creată în 1908 de primarul

Bernády György pentru a susține și în plan cultural efortul de modernizare a orașului. Prima secție a Conservatorului a fost cea de muzică, înființată în 1908 sub conducerea reputatului violonist Albert Metz, membru al orchestrei Operei din Budapesta la acea vreme, dar originar din zona Mureșului, dintr-o veche familie de constructori de orgi din Transilvania (Boldizsár 2005, 77). Noul Palat al Culturii, construit între 1911-1913, avea să ofere curând și un spațiu adecvat noului ritm de creștere a culturii mureșene.

Prima școală târgumureșeană de teatru (1934-1937)

Fundamentele instituționale oferite culturii locale la începutul secolului de Bernády György au fost dezvoltate în perioada interbelică de continuatorul său în opera de modernizare a Târgu-Mureșului, primarul Emil Dandea, la rândul său un susținător al culturii, care avea convingerea că „problema culturală, cu diferitele ei aspecte are o importanță primordială, deci trebuie avută permanent în vedere de administrația românească” (Dandea 1937, 31).

Înființarea claselor de actorie în cadrul Conservatorului Municipal Târgu-Mureș s-a realizat la finalul anului 1934, când instituția era condusă de Maximilian Costin (din 1925), fost director al Conservatorului din Timișoara. El a fondat în 1934 prima trupă românească de teatru la Târgu-Mureș, pe lângă trupa maghiară deja existentă, tot de amatori, susținută de Societatea iubitorilor de teatru de limba maghiară. Grație relației apropiate dintre Emil Dandea și directorul Conservatorului, Maximilian Costin (cei doi făcând parte din elita liberală locală), Primăria s-a implicat activ în susținerea teatrului local, subvenționând mica trupă teatrală a Conservatorului „cu o sumă modestă dar foarte necesară” de 100.000 lei (Anon 1937, 7), conform informației publicate de gazeta locală *Glasul Mureșului*. Pe lângă implicarea în crearea primei școli de teatru în limba română la Târgu-Mureș, primarul Emil Dandea a inițiat sau a sprijinit și alte proiecte culturale importante, precum editarea antologiei literare bilingve româno-maghiare *Cot la Cot. Vállvetve. Scrieri românești și maghiare* în 1936, sau susținerea financiară a revistei culturale *Jar și slovă* (Târgu-Mureș, 1937), apelând la consilierea unor personalități culturale consacrate.

Coagularea primei trupe teatrale românești locale a fost posibilă cu ajutorul profesorului de dicție și artă dramatică Gheorghe Chirvăsuță, care venea în 1934 la Târgu Mureș având o experiență de 12 ani pe scenele teatrelor din Cernăuți, București și Craiova.

Noua clasă de declamație și actorie a Conservatorului Municipal din Târgu Mureș își deschidea astfel cursurile la 1 decembrie 1934, oferind cursuri de artă dramatică, regie, declamație, recitări și teatru școlar pentru copii. Deschiderea acestei prime școli mureșene de artă dramatică a marcat, așadar, și apariția teatrului școlar la Târgu-Mureș, după cum o atestă în paginile sale publicația *Glasul Mureșului* în ianuarie 1935:

La clasa de dicțiune și artă dramatică, având de profesor pe Dl Gh. Chirvăsuță, din inițiativa Dlui director M. Costin se face zilnic între 3-5 p.m. pregătirea de teatru școlar cu copiii între 5-10 ani. Se prevede de pe acum un mare succes, deoarece această

manifestare artistică se va desfășura într-un gen cu totul nou. S-au înscris până acum mulți copii și se mai așteaptă încă, părinții primind cu multă bucurie această frumoasă și folositoare inițiativă.

Anon 1935, 3

Profesorul Gheorghe Chirvăsuță reușea astfel să formeze, cu elevii clasei de actorie și câțiva amatori din oraș, prima trupă teatrală a orașului, cu care susținea, în martie 1935, prima reprezentație a noii școli de artă dramatică din cadrul Conservatorului Municipal:

Zilele trecute a avut loc în sala mare a Palatului Cultural prima manifestare a clasei de declamație de la Conservator, clasă nou înființată anul acesta. Succesul a întrecut toate așteptările. S-au produs copii mici, între 5-10 ani, în piesa *Grădina lui Moș Toma* iar elevii mai mari au jucat comedia *Pufușor și mustăcioară*. În totul, s-a remarcat priceperea și autoritatea profesorului Gh. Chirvăsuță. Copiii mici au declamat rolurile cu adevărată artă teatrală. [...] Numerosul public a aplaudat mult această manifestare de artă prin care Conservatorul din Tg.-Mureș își ia rolul de adevărat susținător al artei și culturii românești.

Anon 1935, 2

La rândul său, Vasile Netea, cea mai importantă figură a presei mureșene interbelice, scria în 1935:

Cu revenirea Dlui Dandea la primărie destinul Conservatorului a primit o dezlegare nouă. Directorul Conservatorului, de perfect acord cu primarul, au stabilit jaloanele unei noi activități, ale cărei manifestări publice au determinat brusc schimbarea fizionomiei culturale a orașului. S-a înființat o nouă clasă de artă dramatică, s-au angajat elemente nouă, tinere, entuziaste, capabile, a căror muncă și idealism impresionează. Înființarea clasei de artă dramatică și angajarea Dșoarei Eliza Gherescu și a Dlui Gh. Chirvăsuță au deschis în viața Conservatorului un nou orizont, o nouă potențialitate. Proiectele Dlui Director încep să se transforme în realități. În abia câteva luni, Conservatorul a desfășurat o activitate culturală și artistică surprinzătoare.

Netea 1935, 2

Directorul Conservatorului, Maximilian Costin, semna la rândul său în 1935 o pledoarie pentru menținerea și dezvoltarea instituției, considerată deja un reper al culturii locale: „Avem nevoie de Conservator! Pentru că ne pretindem civilizați și vrem să fim la înălțimea vremurilor.” (Costin 1935, 1).

Presă locală oferea informații și despre numărul elevilor care urmau cursurile Conservatorului Municipal din Târgu-Mureș. Astfel, în 1936, după încheierea primului an de activitate a noii clase de artă dramatică, numărul total elevilor care frecventau Conservatorul se ridica la 190 (dintre care 58 de băieți și 132 de fete). Cei mai mulți dintre aceștia urmau cursurile muzicale, studiind pian, vioară, canto sau violoncel, iar 25 de elevi frecventau cursurile de declamație și artă dramatică, conform publicației *Glăsul Mureșului* care prezenta și modul de desfășurare a examenelor:

Cele cinci producții de examene au dovedit munca intensă ce se depune la această școală, cu mult mai grea și mai ingrată pentru profesori decât aceea de la Academiiile de specializare, unde nu se primesc elevi începători. Producțiile de examene ar putea fi date drept exemplu de ceea ce se poate obține prin stăruință, chiar de la elevi cât de mici și cu talentul puțin dezvoltat. Acestea este, de altfel, rostul adevărat al Conservatorului în orașul nostru.

Anon 1936, 1

Noua școală de artă dramatică din cadrul Conservatorului Municipal va susține în anii următori numeroase alte reprezentații pe scena Palatului Culturii, dar și în localitățile și orașele din apropiere, asumându-și prin aceasta și o misiune de culturalizare, după cum observa Vasile Netea:

Activitatea Conservatorului nu se mărginește numai între granițele Tg.-Mureșului. Dl Costin, împreună cu colaboratorii săi, au întocmit un repertoriu teatral și muzical cu care vor străbate și prin satele județului. [...] Dovada s-a făcut Duminecă, la Bandul de Câmpie, unde s-a organizat prima serbare culturală la sate. Felul ireproșabil în care s-a jucat *Năpasta* lui Caragiale, frumusețea recitărilor, emoționanta producție a corului ne face să credem că noul drum al Conservatorului merită toate aplauzele admirației. Duminecă, 19 mai, va avea loc o nouă producție a Conservatorului. Peste o săptămână vor fi cercetate Deda și Toplița... Bate vânt nou la Tg.-Mureș, se primenesc inimile, se așteaptă lucruri mari. Conservatorul a dat semnalul!

Netea 1935, 2

Odată cu succesul înființării unui „teatru românesc permanent în înstrăinatul nostru oraș în care viața culturală este prea mult stăpânită numai de cinematograf” (Anon 1934, 3), presa locală înregistra cu interes fiecare debut al stagiunii anuale a clasei de artă dramatică de la Conservatorul Municipal, considerând aceste evenimente depășirea unui prag cultural:

De mult se simțea lipsa unui Teatru Românesc care să activeze permanent la Tg.-Mureș [...] Această nouă operă a fost înfăptuită în seara zilei de 11 ianuarie, când în fața unei săli arhipline Teatrul Românesc își deschide stagiunea jucând piesa *Răzvan și Vidra* de B. P. Hașdeu. Pentru împlinirea acestui fapt noi nu putem decât să aducem laude și recunoștința noastră inițiatorilor și acelor cari au înțeles să contribuie la înfăptuirea lui. Teatrul și-a deschis stagiunea cu încredere și curaj. Seara zilei de 11 ianuarie (1937 n.a.) a prilejuit publicului românesc din orașul nostru o frumoasă manifestare culturală. Încurajarea artei dramatice românești cu această ocazie, a pătruns adânc în conștiința și dragostea tuturor intelectualilor români din Tg.-Mureș.

Anon 1937, 3

În ciuda consistenței acestui proiect cultural și a succesului înregistrat, activitatea clasei de artă dramatică din cadrul Conservatorului Târgu-Mureș a fost limitată de încheierea mandatului primarului Emil Dandea (1934-1937) și de situația generală

determinată de instaurarea dictaturii lui Carol al II-lea (1938-1940). În 1937, Maximilian Costin părăsea Târgu-Mureșul pentru a se stabili la București ca director al Operei Române. Ultima alocare de fonduri din bugetul local pentru finanțarea activității clasei de artă dramatică s-a înregistrat în 1937-1938 ca subvenție acordată corului, teatrului și fanfarei Conservatorului și a fost de 200.000 lei din totalul bugetului anual (0,3%).

Glasul Mureșului înregistra în 1939 un ultim ecou al activității fostei clase de artă dramatică din cadrul Conservatorului:

În martie 1935 ne-am delectat prima oară în sala Palatului Cultural de teatrul nostru local, dirijat de dl Gh. Chirvăsuță, profesor al clasei de declamație înființată în 1934 la Conservatorul orașului. [...] Am dori reluarea, cel puțin în toamnă, a pieselor cu adulți. Decoruri și un fond de la primărie au rămas dinainte, ambiție și talent au atât profesorul cât și amatorii pe cari i-am aplaudat în trecut. Actualul primar, dr. E. Curta, om de inimă și cultură, suntem siguri că va întrece încă în sprijin și încurajare pe conducătorii orașului din 1934-1937 cari au creat acest teatru, neglijat de aproape doi ani.

Anon 1939, 1

Apropierea și izbucnirea celui de al doilea război mondial au împiedicat însă reluarea cursurilor școlii de artă dramatică la Conservatorul Municipal Târgu-Mureș. Învățămintul teatral mureșean își va găsi consacrația în 1946, odată cu primele promoții de actori mureșeni formați în cadrul Conservatorului Maghiar de Muzică și Artă Dramatică din Cluj și apoi, începând din 1951, în cadrul noului Institut de Teatru „Szentgyörgyi István” (Béres 2001, 8). Iar în proiectul interbelic al primei școli locale de teatru, cu valoare simbolică pentru istoria școlii teatrale mureșene, se găsesc semnele viitoarei dezvoltări a acesteia, pentru a deveni peste timp, prin efortul altor generații, o veritabilă marcă a acestui spațiu cultural.

BIBLIOGRAFIE

- ANON, 1934, *Teatrul și cinematograful*. In *Glasul Mureșului*, I, nr. 2, 29 nov. 1934, p. 3.
- ANON, 1934, *Glasul Mureșului*, Târgu-Mureș, I, nr. 4, 20 dec. 1934, p. 4.
- ANON, 1935, De la Conservator. *Glasul Mureșului*, Târgu-Mureș, II, nr. 8, 20 ianuarie 1935, p. 3.
- ANON, 1935, Teatru românesc la Târgu-Mureș. *Glasul Mureșului*, Târgu-Mureș, II, nr. 17, 24 martie 1935, p. 2.
- ANON, 1936, Un an de activitate la Conservatorul Municipal. *Glasul Mureșului*, Târgu-Mureș, III, nr. 67, 28 iunie 1936, p. 1.
- ANON, 1937, *Glasul Mureșului*, Târgu-Mureș, IV, nr. 90, 24 ianuarie 1937, p. 7.
- ANON, 1939, Teatrul nostru. *Glasul Mureșului*, Târgu-Mureș, VI, nr. 185, 14 iunie 1939, p. 1.

- BÉRES, András, 2001, Universitatea de Artă Teatrală la împlinirea a 50 de ani de la fondare. *Symbolon*, Analele Universității de Artă Teatrală Târgu Mureș, 1-2/2001, nr. 2-3, p. 8.
- BOLDIZSÁR, Csiky, 2005, Privire asupra trecutului muzical târgumureșean. *Vatra*, Târgu-Mureș, XXXII, nr. 9-10 (414-415), sept.-oct. 2005, pp. 75-81.
- CĂRTĂRESCU, Mircea, 2010. *Postmodernismul românesc*. București: Humanitas.
- COSTIN, Maximilian, 1935, Avem ori nu nevoie de Conservator? *Glasul Mureșului*, Târgu-Mureș, II, nr. 17, 24 martie 1935, p. 1.
- COTEANU, Ion, 1973. *Stilistica funcțională a limbii române*. București: Editura Academiei RSR.
- DAMIAN, Horațiu, 2007. Începuturile presei din Transilvania. *Secvențe din istoria presei românești*. Cluj-Napoca: Ed. Tribuna, p. 117.
- DANDEA, Emil, 1936, Prefață. *Cot la Cot. Vállvetve*, Târgu-Mureș: Pax, p. 3.
- DANDEA, Emil, 1937, Administrație și cultură. *Jar și slovă*, Târgu-Mureș, I, nr. 1, aprilie 1937, p. 31.
- DUȘA, Traian, 1971, Prima școală românească de teatru la Târgu-Mureș. *Vatra*, Târgu-Mureș, II, nr. 2 (11), februarie 1972, p. 20.
- NETEA, Vasile, 1935, Târgu-Mureșul cultural (Activitatea conservatorului). *Glasul Mureșului*, II, nr. 23, 17 mai 1935, p. 2.
- NETEA, Vasile, 2000, Introducere. *Publicațiile periodice mureșene 1795-1972*, Târgu-Mureș: Tipomur, pp. 5-34.
- PLOEȘTEANU, Grigore, 1971, Pentru un teatru național transilvănean. *Vatra*, Târgu-Mureș, I, nr. 1, aprilie 1971, p. 21.
- POPTĂMAȘ, Dimitrie, MÓZES Júlia, 2000. *Publicațiile periodice mureșene 1795-1972*. Târgu-Mureș: Tipomur.
- ȘEICARU, Pamfil, 2010. *Istoria presei*. Pitești: Paralela 45.
- UIFĂLEAN, I., 1937, Teatru românesc la Tg.-Mureș. *Glasul Mureșului*, Târgu-Mureș, IV, nr. 90, 24 ianuarie 1937, p. 3.